

УДК 378.22 : 376

ДІАГНОСТИКО-КОРЕКЦІЙНИЙ КОНСАЛТИНГ У СТРУКТУРІ ІНТЕГРАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА

Наталія Пахомова, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна, nataliy24@mail.ru

Розкрито сутність понять «інтеграція», «консалтинг», «діагностико-корекційний консалтинг». Розглянуто структуру інтегративної підготовки корекційного педагога. Визначені основні передумови формування фахової компетентності корекційних педагогів з питань управління інтегративним корекційним процесом. Перераховані інтеграційні форми навчання та освіти, інтеграційні технології. У контексті спеціальної освіти термін «консалтинг» розглядається як здійснення управління діагностико-консультативним і корекційним процесом будь-якого масштабу. Розкрито особливості й значення знань з діагностико-корекційного консалтингу в системі професійної підготовки корекційного педагога. Проаналізовано структурні елементи, види і складові консалтингових знань. Схарактеризовано знання й уміння з діагностико-корекційного консалтингу, як основа інтегративної професійної компетентності корекційного педагога. Обґрунтована необхідність оволодіння знаннями з діагностико-корекційного консалтингу під час підготовки магістра зі спеціальної освіти.

Ключові слова: інтеграція, консалтинг, діагностико-корекційний консалтинг, інтегративні знання, інтегративна підготовка.

Наталья Пахомова, Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленка, г. Полтава, Украина.

Диагностико-коррекционный консалтинг в структуре интегративной подготовки коррекционного педагога

Раскрыта сущность понятий «интеграция», «консалтинг», «диагностико-коррекционный консалтинг». Рассмотрена структура интегративной подготовки коррекционного педагога. Определены основные предпосылки формирования профессиональной компетентности коррекционных педагогов по вопросам управления интегративным коррекционным процессом. Перечисленные интеграционные формы обучения и образования, интеграционные технологии. В контексте специального образования термин «консалтинг» рассматривается как осуществление управления диагностико-консультативный и коррекционным процессом любого масштаба. Раскрыты особенности и значение знаний диагностико-коррекционного консалтинга в

© Пахомова Н., 2016

системе профессиональной подготовки коррекционного педагога. Проанализированы структурные элементы, виды и составляющие консалтинговых знаний. Охарактеризованы знания и умения с диагностико-коррекционного консалтинга, как основы интегративной профессиональной компетентности коррекционного педагога. Обоснована необходимость овладения знаниями диагностико-коррекционного консалтинга при подготовке магистра специального образования.

Ключевые слова: интеграция, консалтинг, диагностико-коррекционный консалтинг, интегративные знания, интегративная подготовка.

Natalya Pakhomova, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Poltava, Ukraine

Diagnostic and corrective consulting in the structure of the integrative training of correctional educator

The article reveals the essence of the concept of «integration», «consulting», «diagnostic and corrective consulting». The structure of the integrative training of correctional educator discussed. The main prerequisites for the formation of professional competence of correctional educators on issues of management of integrative correctional process defined. The author listed the integration form of training and education, integration technologies.

In the context of special education, the term «consulting» is regarded as the implementation of management diagnostic – consultative and corrective process of any scale. The article reveals the features and value of knowledge diagnostic and corrective consulting in system of vocational training of correctional educator. The author analyzes the structural elements, types and components of consulting knowledge. Knowledge and skills of diagnostic and corrective consulting as the basis for an integrative professional competence of the correctional educator characterized. In the context of correctional activities under the consulting services will be understood providing a full range of correctional and educational services designed to improve the mental and physical health status. The main purpose of diagnostic and corrective consulting in the field of special education is to improve the quality of management, improving the efficiency of diagnostic and correctional and educational process as a whole, the effectiveness of rehabilitation and correctional activities and increase individual-personal potential of each participant in the correctional process. It was found that knowledge of diagnostic and corrective consulting provide readiness of the correctional educator for the organization, implementation and management of diagnostic, rehabilitation, propaedeutic, correctional, and consultative-enlightening activities. The author substantiates the necessity of mastering knowledge of diagnostic and corrective consulting in the preparation of a Master of Special Education.

Keywords: integration, consulting, diagnostic and corrective consulting, integrative knowledge, an integrative training.

Реформування вищої освіти в Україні спрямоване на розроблення перспективних напрямів підготовки кваліфікованих фахівців відповідно до європейських стандартів. Дослідженню теоретичних основ і організаційно-методичних аспектів розвитку інтеграції знань в умовах професійної підготовки фахівців присвячені праці А. Беляєвої, В. Беспалько, С. Гончаренко, Ю. Жидець-

кого, В. Ільченко, Я. Кміта, С. Клепко, Е. Коваленко, Л. Ломако, А. Павленко, О. Проказа, Н. Сабіров, В. Сисоевої та ін. Інтегративність освітнього процесу, як один із базових чинників розвитку та розкриття потенційних можливостей особистості, знайшло своє відображення у роботах, присвячених підготовці вчителів у системі вищої освіти (В. Арнаутова, В. Беспалько, О. Бичкова, І. Богатова, С. Дружилов, В. Ільїна, Г. Селевко, Л. Спірін, М. Чапаєв, І. Яковлева та ін.). У даному аспекті особливого значення набуває застосування інтегративних знань, умінь і навичок у процесі діагностико-консультативної й корекційної роботи, що забезпечує готовність корекційного педагога до організації й проведення клінічного аналізу патологічних явищ, психолого-педагогічного аналізу особливостей психічного і мовленнєвого розвитку, підвищує ефективність та результативність діагностичної, реабілітаційної, пропедевтичної, корекційної та консультативно-просвітницької діяльності.

Різним аспектам проблеми підготовки корекційних педагогів присвячені фундаментальні роботи українських учених В. Бондаря, І. Дмитрієвої, С. Миронової, Ю. Пінчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишилося обґрунтування концептуальних знань і вмінь з організації діагностико-корекційного консалтингу та основ інтегративної професійної підготовки корекційних педагогів.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває вміння і знання з діагностико-корекційного консалтингу, що забезпечує готовність корекційного педагога до організації, проведення і управління діагностичною, реабілітаційною, пропедевтичною, корекційною та консультативно-просвітницькою діяльностями. Складність і багатогранність інтегративної корекційної діяльності зумовлює необхідність детального вивчення теоретико-методичних основ організації діагностико-корекційного консалтингу з метою визначення основних аспектів активізації професійних знань і умінь та вибору ефективних методів та прийомів. Тому *метою статті* є дослідження теоретичних основ діагностико-корекційного консалтингу як основи професійної компетентності фахівця зі спеціальної освіти. *Завданнями* є: аналіз теоретико-методичних основ діагностико-корекційного консалтингу, визначення основних передумов формування фахової компетентності корекційних педагогів із питань управління і організації інтегративним корекційним процесом.

Термін «інтеграція» (лат. *integer* – цілий, *integratio* – відновлення, відбудова, заповнення, доповнення) означає «об'єднання в ціле, в єдність будь-яких елементів, відновлення будь-якої єдності» [8, 203]. У філософському енциклопедичному словнику «інтеграція» визначається як «сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле різнорідних частин і елементів» [12, 210].

У «Великому енциклопедичному словнику» термін «інтеграція» у широкому змісті застосовується: для характеристики процесу зближення і об'єднання наук, що відбувається поряд із процесом їх диференціації; як поняття, що означає стан

пов'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, а також процес, що приводить до такого стану [4]. «Енциклопедія освіти» визначає інтегративний підхід в освіті як підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, коли результатом інтегративного підходу в педагогіці можуть бути цілісні знання різних рівнів – цілісність знань про дійсність; про природу з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета, курсу, розділу, теми [6, 356]. Влучно зауважує В. Сидоренко, що «поняття інтеграція поліфункціональне, яке має здатність у різних ситуаціях відігравати різну роль» [11, 92]. Тому, інтеграцію доцільно треба розглядати і як процес об'єднання елементів, і як одержуваний при цьому результат.

Процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно наявних зв'язків і перехід у нову якість (згідно з аксіомою Аристотеля: ціле більше суми його частин). Інтеграція у галузі гуманітарної освіти має об'єктивні філософські, психологічні, дидактичні, педагогічні передумови. Нині не максимум знань, а їхня інтеграція, мобільність і вміння застосовувати їх при розв'язанні практичних завдань роблять педагога здатним до педагогічної діяльності. Водночас, більшість учених убачає перспективу педагогічної освіти в побудові цілісного педагогічного процесу, що акумулює ідеї інтегративності професійної освіти. Підготовка кваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців, що є головним завданням сучасної системи професійної освіти в умовах ринкової економіки та впровадження європейської системи освіти, потребує глибокого аналізу стану інтегративних процесів у системі підготовки майбутніх корекційних педагогів в Україні.

У словнику С. Вишнякової інтеграція освітнього процесу розуміється як «процес досягнення цілісності освітнього процесу, а також його результат; підрозділяється на два види: цілісність по горизонталі – міцні міжпредметні зв'язки, взаємозбагачення знань із різних областей, єдність знань і умінь; цілісність по вертикалі – наступність між різними сходами освітніх сходів, злиття цих сходів у єдиний висхідний ряд, що охоплює всі стадії життєвого циклу людини» [5, 91].

Інтегративність розглядається як «всезагальний принцип розвитку суспільства, науки, виробництва, освіти, що забезпечує міждисциплінарну комплексну систему навчання, узагальненість, ущільненість знань, методів і засобів пізнання, вивчення педагогічних явищ і процесів, новоутворень в освітніх структурах» [3, 98].

У результаті контент-аналізу наукових джерел, де представлені тлумачення поняття «інтеграція» у різних галузях знань, М. Прокоф'єва виокремлює наступні сутнісні характеристики інтеграції: як явище, що має двоєдину природу і виступає, з одного боку, як процес, а з іншого – як результат; як стан цілісності, що має такі якісні характеристики, як взаємозв'язок, взаємодія і взаємопроникнення, взаємозалежність; як процес злиття в єдине ціле раніше диференційованих елементів, що призводить до нових якісних і потенційних можливостей цієї цілісності, а також змін властивостей самих елементів; як якості функціональної умови існування і рівноваги системи, а також механізму її розвитку [10].

У структурі інтегративної підготовки корекційного педагога окремо можна говорити про інтеграційні форми навчання (інтеграційний урок, інтеграційний семінар, інтеграційна лекція, інтеграційний іспит, інтеграційний день), інтеграційні форми освіти (культурно-освітній центр, гуманітарно-педагогічний центр, корекційно-педагогічний центр, цілісна школа), інтеграційні технології (проблемне навчання, вітагенне навчання, контекстне навчання), інтеграцію навчання і виховання, теорії і практики, класної й позакласної роботи тощо [2].

Інтегративний підхід в освіті, як зазначає В. Ільченко, – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. При цьому результатом зазначеного інтегративного підходу можуть бути цілісні системи знань різних рівнів – цілісність знань про соціальну (у тому числі, педагогічну), природну, космопланетарну дійсність; предмета, курсу, розділу, теми. Важливо, що у практичній площині інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень студентів та учнів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань. Це відбувається на основі міждисциплінарних підходів до їх організації.

Розвитку спеціальної освіти як і будь-якої іншої системи, властиві тенденції інтеграції і диференціації на різних рівнях. Сутність і мета освіти ґрунтується на філософсько-антропологічних і соціально-функціональних поглядах. Основною метою спеціальної освіти є соціалізація, а саме забезпечення відтворення існуючої соціальної структури й інтеграція в неї індивіда, та індивідуалізація, а саме реалізація індивідуальних запитів, інтересів і розвитку творчих проявів конкретної особистості та її індивідуальності.

Так, інтеграція в освіті виконує такі функції: освітню, виховну, розвивальну, психологічну, методологічну, організаційну. При цьому інтеграція може мати різні форми: предметно-образну, понятійну, світоглядну, діяльнісну, концептуальну тощо.

Отже, різне розуміння інтеграції в освіті (досягнення цілісності світогляду чи особистості як основи головного інтегративного початку в особистісних смислах, як інтегрування знання у нові полідисципліни чи мегапредмети) зумовлює перебудову освіти на основі філософсько-естетичних закономірностей, оскільки, за Г. Гадамером, «все об'єднується лише універсальним гештальтом естетичної освіти». Ми погоджуємося із твердженням С. Клепка, що серед усіх понять інтеграції найбільш актуальним для освіти є поняття інтеграції як форми організації знання з метою його ущільнення, компресії. Ущільнення знань – це процес реконструкції певного фрагменту знань, засвоєння якого в реконструйованому вигляді потребує менше часу, проте надає особистості еквівалентні загальнонавчальні й технологічні уміння [7].

Сучасна інтеграція медико-психологічних і педагогічних знань у процесі фахової підготовки корекційного педагога, що виступає як гносеологічне явище, форма єд-

ності професійно орієнтованих знань, модель пізнання образу світу, зв'язотвірний чинник в організації освітніх систем, характеризується різноманіттям рівнів, форм, типів, видів і, відповідно, множиною детермінаційних кореляцій між ними. Їх взаємозумовленість і взаємозалежність визначають багатоаспектність розгляду цього феномену. Грунтуючись на аналізі наукових праць багатьох відомих учених-педагогів, В. Сидоренко зазначив, що інтеграційні процеси стають неминучим явищем у сучасній педагогіці й дидактиці зокрема, що ідея синтезу психолого-педагогічних знань є головною умовою формування цілісної теорії навчання та виховання. При цьому, як стверджує вчений, повинна бути знайдена системоутворювальна основа, обґрунтована в дидактиці на трьох рівнях: методологічному – інтеграція законів, закономірностей, принципів розвитку особистості (інтеграція у педагогіці); дидактичному – інтеграція ідей, закономірностей тощо (інтеграція дидактичних теорій); прикладному – інтеграція змісту навчальних дисциплін, методів і способів навчання й виховання [11].

Дослідники проблем інтеграції (С. Гончаренко, В. Ільченко, С. Клепко, І. Козловська, М. Сова, М. Чапаєв та ін.) виокремлюють чотири форми дії механізму інтеграції: 1) горизонтальна (розкривається зв'язок наукових галузей усередині великих комплексів наук, наприклад, природничих, технічних тощо); 2) вертикальна (інтегруючий вплив наук від більш загальних до проміжних і потім до тих, які безпосередньо пов'язані з виробництвом); 3) зовнішня (зв'язок між галузями знань під час утворення навчальних комплексів); 4) внутрішня (ця форма дії характеризується взаємним проникненням напрямків наукових знань у кожній окремій науці) [7; 10; 11; 13].

Інтеграцію медико-психологічних і педагогічних складової професійної підготовки корекційних педагогів, у контексті нашого дослідження, ми розуміємо як динамічний, безперервний, суперечливий процес, який потребує прогностичного підходу, врахування мотивації та особливостей параметрів знань, виявлення специфіки їх структурування, предметних й інтегрованих знань та передбачає застосування адекватних змісту форм, методів, засобів навчання. Інтеграція педагогічних, психологічних і медичних знань, як правило, пов'язана з узагальненням, ущільненням, концентрацією, які спричинені необхідністю поліпшення і полегшення зберігання, передачі, засвоєння і використання цих знань, а також із їх упорядкуванням, класифікацією, систематизацією, взаємопроникненням різних методів пізнання і моделюванням, відтворенням цілісності складно організованих об'єктів.

Термін «консалтинг» у науковий обіг увійшов і почав активно використовуватися на початку ХХ ст., як нова область професійних послуг – консультування з економіки і управління. Консалтинг (англ. consulting – консультуючий, від лат. *consultere* – радитись, просити поради) – діяльність, пов'язана з наданням консультативних послуг виробникам, продавцям і покупцям стосовно широкого кола економічних (зокрема зовнішньоекономічних), правових, організаційних та інших

питань. Здійснюється фізичними або юридичними особами і регулюється відповідними договорами (угодами), які укладаються між замовником консультативних послуг та їх виконавцем [1; 9].

У контексті спеціальної освіти термін «консалтинг» варто розглядати як здійснення управління діагностико-консультативним і корекційним процесом будь-якого масштабу. Діагностико-корекційний консалтинг, або управлінське консультування діагностико-корекційним процесом, може стосуватися як локальних суто організаційно-економічних, правових і управлінських питань (фінансовий аналіз, бухгалтерія, аудит, нормативно-правова база, стратегічний розвиток, реорганізація та ін.), так і глобальних корекційно-педагогічних проблем (стратегія корекційної роботи, кваліфікаційна допомога, інноваційно-педагогічний процес, корекційно-педагогічні технології тощо).

У широкому сенсі цього слова консалтинг – це вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку і використання науково-технічних і організаційно-економічних інновацій з урахуванням предметної області і проблем клієнта.

Консалтинг – це комплекс знань, пов'язаних з науковим пошуком, проведенням досліджень, постановкою експериментів із метою розширення наявних та отримання нових знань, перевірки наукових гіпотез, встановлення закономірностей, наукових узагальнень, наукового обґрунтування проектів для успішного розвитку організації. Консалтинг – складне багатофакторне соціальне явище, значення якого з розвитком суспільства, ринкових відносин постійно зростає [1; 9].

У контексті корекційної діяльності під консалтинговими послугами треба розуміти надання повного спектра корекційно-педагогічних послуг, спрямованих на поліпшення психічного і фізичного стану.

Основна мета діагностико-корекційного консалтингу в галузі спеціальної освіти полягає у поліпшенні якості керівництва (управління), підвищенні ефективності діагностичного й корекційно-педагогічного процесу в цілому, результативності реабілітаційної і корекційної діяльності та збільшенні індивідуально-особистісного потенціалу кожного учасника корекційного процесу.

Консалтингові послуги диференціюються, їх перелік згідно з класифікацією Європейської Федерації консультантів по Управлінню становить понад 100 видів. У соціальній сфері консалтинг розглядається як: консультування з проблем громадських організацій (у системі освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту); консультування щодо місця організації в системі суспільних відносин.

Так, структура підготовки конкурентоспроможного і кваліфікованого фахівця зі спеціальності «Спеціальна освіта», магістра спеціальної освіти, корекційного педагога передбачає інтегративні знання з організації і проведення діагностичної, реабілітаційної і корекційної роботи. Мова йде про новий рівень компетентності, відповідну якісно нову підготовку до корекційно-педагогічного процесу, формуван-

ня професійної управлінської і організаторської культури професійної діяльності. Знання і вміння з діагностико-корекційного консалтингу мають охоплювати:

- 1) уміння організувати злагоджену діагностичну, реабілітаційну і корекційну роботу команди фахівців різного профілю;
- 2) узагальнювати отримані данні діагностичних методик;
- 3) аналізувати і розуміти мотиви поведінки й поведінкові реакції колег, батьків і дітей (учасників корекційного процесу);
- 4) здатність до оцінки різнопланових сторін діяльності колег і клієнтів;
- 5) наповнювати креативними ідеями, запровадженням інноваційних форм і методів корекційну роботу;
- 6) прогнозувати успішність і результативність корекційного процесу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробленні методики формування знань із діагностико-корекційного консалтингу в структурі професійної підготовки корекційних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аминов В. А.* Консалтинг и право [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.i2r.ru/static/329>.
2. *Арцишевська М. Р.* Інтеграція змісту освіти : монографія / М. Р. Арцишевська, Р. А. Арцишевська. – Луцьк : «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки, 2007. – 316 с.
3. *Беляева А. П.* Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования / А. П. Беляева. – СПб – Радом : РАО, 1997. – 227 с.
4. Большой энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – М. : Науч. изд-во БРЭ; СПб. : Норинт, 1997. – 680 с.
5. *Вишнякова С. М.* Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
6. Енциклопедія освіти / [гол. редактор В. Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. *Клепко С. Ф.* Конспекти з філософії освіти [Текст] / Сергій Федорович Клепко ; АПН України; Полт. обл. ін-т післядипломної пед. освіти імені М. В. Остроградського. – Полтава, ПОШПО: 2007. – 420 с.
8. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – 2-е изд. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
9. *Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В.* Фінансове право України. Загальна частина : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Укр. акад. банк. справи Нац. банку України. – Суми : Унів. кн., 2004. – 320 с.
10. *Пахомова Н. Г.* Теоретические основы реализации инновационных технологий в коррекционной работе : историко-педагогический аспект / Н. Г. Пахомова // Специальная пе-

дагогика и специальная психология : современные проблемы теории, истории, методологии: материалы второго международного теоретико-методологического семинара. В 2-х томах. – Т. 1. – М. : ГОУ ВПО МПГУ, 2010. – С. 337 – 345.

11. Сидоренко В. К. Интеграція трудового навчання і креслення (дидактичний аспект) / В. К. Сидоренко ; за ред. Д. О. Тхоржевського. – К. : УДПУ, 1995. – 142 с.

12. Философский энциклопедический словарь / [главн. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. Н. Ковалев, В. Г. Панов]. – М. : «Советская энциклопедия», 1983. – 840 с.

13. Чапаев Н. К. Теоретико-методологические основы педагогической интеграции: автореф. на соискание научной степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. К. Чапаев. – Казань, 1989. – 22 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Amynov V. A.* Konsal'tynh y pravo. Retrieved from : <http://www.i2r.ru/static/329>.
2. *Artsyshevs'ka M. R.* (2007). Intehratsiia zmistu osvity: monohrafiia. Luts'k : «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. L. Ukrayinky. [In Ukrainian].
3. *Belyaeva A. P.* (1997). Yntehratyvno-modul'naya pedahohycheskaya sistema professyonal'noho obrazovanyya. SPb – Radom : RAO. [In Russian].
4. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' (1997). Nauch. izd-vo BRJe; SPb. : Norint
5. *Vyshnyakova S. M.* (1999). Professyonal'noe obrazovanye: Slovar'. Klyucheverye ponyatyuya, termyny, aktual'naya leksyka. NMTs SPO. [In Russian].
6. Entsiklopediya osvity (2008). Akad. ped. nauk Ukrayini: Yurinkom Inter [In Ukrainian].
7. *Klepko S. F.* (2007). Konspekty z filosofii osvity. APN Ukrainy; Polt. obl. in-t pislidyplomnoi ped. osvity imeni M. V. Ostrohgrads'koho. Poltava, POIPPO. [In Ukrainian].
8. *Kondakov N. I.* (1975). Logicheskij slovar'-spravochnik, Nauka. [In Russian].
9. *Nahrebel'nyy V. P., Chernadchuk V. D., Sukhonos V. V.* (2004). Finansove pravo Ukrayiny. Zahalna chastyna : Navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, Ukr. akad. bank. spravy Nats. banku Ukrayiny, Sumy : Univ. kn. [In Ukrainian].
10. *Pakhomova N. H.* (2010). Teoretycheskye osnovy realezatsyy ynnovatsyonnykh tekhnolohyy v korrektsyonnoy rabote: ystoryko-pedahohychesky aspekt. Spetsyal'naya pedahohyka y spetsyal'naya psykholohyya: sovremennyye problemy teoryy, ystoryy, metodolohyy: materyaly vtorooho mezhdunarodnoho teoretyko-metodolohycheskoho semynara, HOU VPO MHPU, pp. 337 – 345. [In Ukrainian].
11. *Sydorenko V. K.* (1995). Intehratsiia trudovoho navchannia i kreslennia (dydaktychnyi aspekt), UDPU.
12. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' (1983).
13. *Chapaev N. K.* (1989). Teoretiko-metodologicheskie osnovy pedagogicheskoy integracii: avtoref. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. ped. nauk: spec. 13.00.01 «Obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovaniya» Kazan'. [In Russian].